

Atf: Ulukaya, G. (2023). 7747 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Malatya'nın Sosyo-Ekonomik Durumu (1878-1882). *İctimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), ss. 109-125.

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ictimaiyat>

Başvuru / Recieved:
25 / 07 / 2022

Kabul / Accepted
18 / 11 / 2022

7747 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Malatya'nın Sosyo-Ekonomik Durumu (1878-1882)

Socio-Economic Status of Malatya According to The Sharia Registry Number 7747 (1878-1882)

Gülşen ULUKAYA^a

DOI: [10.33709/ictimaiyat.1148739](https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1148739)

ÖZ	ABSTRACT
<p>Şer'iyye Sicilleri, sosyal ve ekonomik tarih belgelerini içeren tereke kayıtları yoluyla Osmanlı Devleti tarihi için önemli kaynak olarak görülmektedir. Bu siciller, Osmanlı tarihinin ana kaynakları arasında bulunmaktadır. Bu sicillerde kadının devlet merkeziyle yaptığı yazışmalar, halkın şikâyet ve dilekleri ile en önemlisi sicillerin ait olduğu mahallin sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgi veren mahkeme kayıtları elde edilmektedir. Son yıllarda şehir tarihi ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalarda şehrin sosyal yapısı, sosyal münasebetleri, sosyo-kültürel veya sosyo-ekonomik düzeni gibi konular üzerinden genel durumu incelenmektedir. Bu çalışmada başlıkta ifade edildiği gibi 1878-1882 yılları arasında Malatya'nın sosyo-ekonomisi hakkında değerlendirmeler Şer'iyye Sicillerine göre yapılmıştır. Sosyo-ekonomik başlıklı çalışmalar için bazı temel bilgilere; nüfus, iş-meslek, evlilikler, menkul ve gayri menkul ile fiyatlar hakkında bazı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Osmanlı şehir tarihi çalışmalarında şer'iyye sicillerinde o mahallin sosyo-ekonomik hayatıyla ilgili mühim bilgiler bulunmaktadır. Hususiyetle sicillerdeki tereke kayıtları malumat bakımından zengin bilgiler sunmaktadır. 7747 numaralı Malatya Şer'iyye Sicili (M. 1878-1882) bu çalışmanın ana kaynağıdır.</p>	<p>Şer'iyye Registers are seen as an important source for the history of the Ottoman Empire through the estate records containing social and economic history documents. These registers are among the main sources of Ottoman history. In these registers, court records are obtained that provide information about the correspondence of the woman with the state headquarters, the complaints and wishes of the people, and most importantly, the social and economic life of the locality to which the registers belong. In recent years, many studies have been carried out on the history of the city. In these studies, the general situation of the city is examined through issues such as the social structure, social relations, socio-cultural or socio-economic order. In this study, as stated in the title, evaluations about the socio-economy of Malatya between the years 1878-1882 will be made according to the Sharia Registries. Some basic information for socio-economic studies; Some data are needed on population, work-occupation, marriages, movable and real estate, and prices. In Ottoman city history studies, there is important information about the socio-economic life of that place in the sharia registers. In particular, the estate records in the registries provide rich information in terms of information. Malatya Şer'iyye Register (M. 1878-1882) numbered 7747 is the main source of this study.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Malatya, Şer'iyye Sicilleri, Sosyal Hayat, Tereke, Kadı.</p>	<p>Keywords</p> <p>Malatya, Sharia Registry, Social Life, Tereke, Kadı.</p>

^a Dr., YÖK 100/2000 Projesi, ulukayagulsen@gmail.com,

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) Lisans ile lisanslanmıştır.

1. Giriş

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Malatya şehrinin sosyo-ekonomik düzeni, Osmanlı sosyo-ekonomik hayatının küçük bir örneği olarak kabul edilebilir. Kısaca Malatya toplumu gerek nüfus sayısı gerek iş-meslek grupları ve gerekse ekonomik faaliyetlerindeki çeşitlilik Osmanlı için tarif edilen genel yapının sınırları içinde bulunmaktadır. Ana kaynak olarak istifade edilen 7747 numaralı Malatya Şer'iyye Sicilindeki² tereke kayıtlarının esas alınan zaman dilimine ait sosyo-ekonomik hayatla ilgili bütün sorulara cevap veremeyeceği de muhakkaktır. Ancak sicilden elde edilecek bilgilerin değerlendirilmesi, şer'iyye sicillerinin muhtevasında Tanzimat'tan itibaren yapılan hukukî düzenlemelerle birlikte yapılacak çalışmalara ciddi anlamda katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

En eski çağlardan bu yana önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Malatya, coğrafi bakımdan Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Yerleşim yerinin bulunduğu coğrafi konum itibari ile Malatya, tarih boyunca Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde uzanan tüm yolların kavşak noktasında bulunmaktadır. Malatya'nın coğrafi konumu ve tabii olarak iklimi, arazinin vaziyeti sebebiyle ovayı çevreleyen kısmen yüksek dağ ve tepelerden yaz aylarının başına kadar eriyen kardan oluşan çayı, dere ve ırmakların oluşmasına imkân vermiştir. Bu durum sayesinde Malatya'da tarih boyunca büyük oranda bağ ve bahçelerin gelişmesine ve ova tabanında ise kuru tahıl tarımının yapılmasına fırsat hazırlamıştır denilebilir. Yerleşim coğrafyası, iklim şartları ile birlikte daima insanlar için cazip olmuş ve yerleşen toplumların iktisadî ve sosyo-kültürel yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur (Elibüyük, 2013: 84-185).

Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler, Malatya halkının gelenek haline getirdiği üzere yılın yaklaşık dörtte üçünü Aspuzu denilen bağlık, bahçelik yerde geçirdiği yönündedir (Yılmaz, 2014: 772). Halkın, bu tercihi şehir merkezinin yavaş yavaş canlılığını yitirmesine hatta XIX. yüzyılın başlarında harabe duruma gelmesine yol açmıştı. 1838 yılında Osmanlı-Mısır anlaşmazlığı sebebiyle başlatılan seferde Osmanlı ordusunun karargâhının Malatya'ya kurulmasına karar verilmişti. Dolayısıyla halk kışı Aspuzu'da geçirmek durumunda kalmıştı. Ancak ordunun ayrıldığında evleri harap hale getirmesi üzerine Malatya şehri 1839 yılında bugünkü yerleşim yerine nakledildi (Moltke, 2017: 202).

Malatya Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra idarî açıdan sırasıyla Arap Rum Vilayeti (Baykara, 1988: 294), Hadis Rum Vilayeti (Gökbilgin, 1962: 294), Dulkadiyye/ Maraş Vilâyeti (BOA. AE.SABH.I... 20/1717; Göğebakan, 2002: 48; Gökhan, 2011: 265), Maden-i Hümâyûn Emâneti (Yılmazçelik, 2014: 204), Diyarbakır Eyâleti ve Harput (Ma'muratü'l-Aziz Vilayeti) altında bazen sancak bazen de kaza olarak Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam etmiştir. Çalışmaya esas olan 1878-1882 yılları arasında Malatya; Diyarbakır Vilayeti 'ne bağlı bir sancak olarak idare edilmektedir (Salname-i Diyarbekir, 1294: 45; Palalı, 1999: 96).

2. 1878-1882 Yılları Arasında Malatya'nın Sosyo-Ekonomik Durumu

Osmanlı toplumunun sosyal ve iktisadî hayatı hakkında sicillerdeki tereke kayıtlarının malumat bakımından zengin olduğu bilinen bir gerçektir. Tereke kayıtlarındaki miras, vefat eden kişinin salt mal varlığı olarak değerlendirilirse mirası bırakan kişinin ve varislerinin sosyal durumu, toplum içindeki itibarı, yaptığı mesleği ihmal edilmiş olur. Bunlardan daha da önemlisi miras hukuku

² Çalışmaya esas olan Malatya'nın 7747 numaralı Malatya Şer'iyye Sicili H.1285-1299, M.1878-1882 yılları arasındaki kaydedilen belgeleri ihtiva etmektedir. Defterin aslı, Milli Kütüphanede bulunmaktadır. Defterde 447 belge yer almaktadır. Bu belgelerden tereke kayıtlarıyla ilgili olanlardan istifade edilmiştir.

dikkatten kaçırılmış olur ³. Dolayısıyla miras sadece varislere bir takım maddi kıymetlerin aktarılmasından daha muhtevalı bir durumu ifade ettiğinden bütün taraflarıyla dikkate alınmalıdır. Özellikle mirastaki kıymet bedeli, kişinin itibarını sosyal tabaka içerisindeki yerini de belirler; dolayısıyla hem sosyo-kültürel hem iktisadî mahiyeti haizdir ⁴. Yukarıdaki sebeplerle şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtları ana kaynak olarak bir şehrin sosyo-ekonomik hayatı başlıklı çalışmalara tamamıyla kâfi gelmese de mühim bilgilerin değerlendirilmesine ve tespitler yapılmasına imkân vermektedir.

Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her tabakadan insanlar arasındaki hukukî ilişkilere dair kayıtları barındıran defterlerdir. Bu defterler sayesinde Osmanlı hukuk sisteminin anlaşılması adına önemli mahkeme verileri elde edilmektedir. Ayrıca üst makamlardan gelen emir ve fermanlar da bu siciller içerisinde bulunmakta ve böylece hem adlî hem de idarî bilgilere rastlanılması mümkün olmaktadır. Bunun yanında günlük hayatta sık ya da nadir kullanılan eşyalar göz önünde bulundurulduğunda o dönem halkının günlük ihtiyaçları, ekonomik uğraşları, eşyaların değerleri hakkında fikir sahibi olunmaktadır (Erken, 2018: 314).

Şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtları ait oldukları şehrin; sosyo-ekonomik yapısı ve kültürel hayatı hakkında zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Nitekim bu bilgilerden yola çıkarak bir şehrin genel olarak değerlendirilmesi yeterli değildir. Ancak terekelerdeki bilgiler o döneme ait bilgi edinmemizde önemli kaynak olmaktadır.

Terekelerde miras bırakan kişinin yerleşim yeri; mahalle veya köy başta olmak üzere medeni hali, ailenin nüfusu, varsa birden fazla evlilikleri, varislerin sosyal statüleri ve hayattayken kullanmış oldukları her türlü giyim ve eşya ile diğer menkul-gayrimenkul mallarının dökümü kaydedilmiştir (Özbirlik, 2002: 701). Malatya'nın 7747 numaralı şer'iyye sicilinde birçok tereke kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlarda 1878-1882 yılları arasındaki Malatya halkının sosyo-ekonomik yapısı, günlük hayatı, geçim kaynakları, bölgede yetiştirilen tarım ürünleri ve hayvanlar hakkında çok kıymetli bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler mahalle ve köy isimleri, lakaplar Malatya halkının sosyal ve kültürel yönden ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Ayrıca tereke kayıtlarında yer alan zinet eşyaları başta olmak üzere diğer eşyalar, halkın günlük hayatta ihtiyaçlarının yanı sıra özel eşyaları kişilerin sosyal ve kültürel yaşayışı hakkında önemli bilgiler içermektedir (Pakalın, 1983: 460; Teber, 2000: 544-546).

Çalışmada istifade edilecek 7747 numaralı Malatya Şer'iyye Sicili H.1285-1299 (M.1878-1882) yılları arasındaki kaydedilen belgeleri ihtiva etmektedir. Defter, Milli Kütüphaneden getirilmiş ve mikrofilmden transkript edilmiştir. Bu defter 447 pozdan oluşmaktadır.

Malatya'nın 7747 numaralı şer'iyye sicilindeki kayıtlarda 1878-1882 yıllarına ait otuz adet terekenin incelemesi yapılmış ve bir tabloya dökülmüştür. Bilgilerin öncelikle bir tabloya dökülmesinin sebebi yapılacak değerlendirmeye esas olmasıdır. Böylece çalışmanın geri kalan kısmında incelemeler Tablo:1 üzerinden yapılacaktır.

³ Miras aynı zamanda, vefat etmiş kişinin geride kalan mirası üzerine mirasçuları arasında anlaşmazlık çıkması halinde kadı ya da naibine başvurularak kadının kendi yetkisini kullanması sonucunda vasiyetin düzenlenmesi ve mirasın paylaşılması amacıyla kayıt altına aldığı belgelerdir (Barkan, 1966: 1)

⁴ Miras; "bir şeyin bir kişi ya da topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey" anlamına gelmektedir. Miras, şeriatın kanun ve hükümlerine göre dağıtılmıştır. Miras, İslam hukukuna göre, vefat eden kişinin geride bıraktığı mal akrabalık ilişkilerine göre dağıtılır. Bu akrabalık ilişkilerinin derecesi kesin bir biçimde ayrılmıştır (Aktan, 2005: 143-145).

Tablo 1: Malatya Sakinlerine Ait Terekeler

Sıra No	Sakin olduğu Mahalle-Karye	Tereke Sahibinin Adı-Lakabı	Eş sayısı	Çocuk Kız	Çocuk Erkek	Anne Baba Kardeş	Tereke Tutarı (Kuruş)
1-	Adafi Mahallesi	Yusuf	1	-	-	3	3720
2-	Çukurdere Mahallesi	Miço	1	1	1	-	6662
3-	Alışar Karyesi	Ahmed	-	-	1	1	1900
4-	Mustafapaşa Mahallesi	Hüseyin Efendi	1	1	6	-	37500
5-	Çırmıktı Karyesi	Ömer	1	-	6	-	4520
6-	Alacakapu Mahallesi	Mehmed	1	1	3	-	1906
7-	Hacı Abdullah Mahallesi	Ömer Ağa	2	1	2	1	3510
8-	Hilan Karyesi	Halil	1	3	2	-	1520
9-	Arslanbey Mahallesi	Hacı Mehmed Ağa	1	-	2	-	6620
10-	Merkez	Ferdinant	1	1	-	-	2493
11-	Hayroğlu Mahallesi	Osman	1	-	3	-	3725
12-	Çırmıktı Karyesi	Ömer Efendi	1	5	5	-	5860
13-	Küçük Hüseyinbey Mahallesi	Mustafa Ağa	1	5	6	-	20983
14-	Hacı Abdizade Mahallesi	Hacı Ahmet Bey	1	1	3	1	66000
15-	Hayroğlu Mahallesi	Hacı Ali	1	1	3	-	9638
16-	Hamzaoğlu Mahallesi	Hasan	1	1	-	5	2420
17-	Kırçuval Mahallesi	Hacı Hüseyin	1	3	1	-	11754
18-	Taşarcabük Karyesi	Hasan	2	2	3	-	1100

19-	Garine Mahallesi	Hacı Mehmed	1	5	2	-	9400
20-	Barguzu Karyesi	Hacı Bekir Efendi	1	2	1	-	24400
21-	İlyas Mahallesi	Hacı İbrahim Ağa	1	4	6	-	144800
22-	Nuriye Mahallesi	Hacı Mustafa	2	1	2	-	1410
23-	Merkez	Hacı Mehmed	1	4	-	3	1330
24-	Şakşak Mahallesi	Ömer Efendi	1	4	2	-	26310
25-	Kavaklı Mahallesi	Hacı Ahmed	1	2	1	-	6337
26-	Çırmıktı Karyesi	Fezullah	1	1	3	-	2105
27-	Saray Mahallesi	İsmail	1	1	1	1	17000
28-	Küçük Hüseyinbey Mahallesi	Osman Efendi	1	2	2	-	2838
29-	Kündbeğ Karyesi	Ahmed	1	1	3	-	9080
30-	Çırmıktı Karyesi	Hacı Mahmud	1	2	3	-	8080
Toplam			29	55	74	15	420.521

Kaynak: M. Ş. S. 7747, No: 28, 30, 40, 49, 54, 113, 138, 150, 157, 178, 319, 360, 361, 541, 560, 585, 587, 617, 619, 1317,1371, 1577, 1580, 2041, 2042, 55, 108, 362, 363, 2149.

Yukarıda tablo halinde verilen bilgileri tahlil etmek gerekirse:

Terekelerin mirasçı sayısına göre dağılımında, en çok mirasçı sayısı 12 kişi (%6,77) ile Küçük Hüseyinbey Mahallesi'nde Mustafa Ağa'dır. Mirasçıları içerisinde 1 eşi, 6 oğlu ve 5 kızı bulunmaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 361). En az mirasçısı olan 2 kişidir (%2,25). Bunlardan biri Alişar Karyesi'nden Ali oğlu Ahmed Bey, mirasçı olarak annesi Ümmühan ve oğlu Mehmed (M. Ş. S. 7747, No: 40); diğeri ise Katolik milletinden Ferdinand'ın mirasçıları içinde bulunan eşi Ahsabet ve kızı Anna'dır (M. Ş. S. 7747, No: 178).

Mirasçıları arasında 2 kişinin üç mirasçısı (%3,38) bulunmaktadır. Arslanbey Mahallesi'nde eşi Habibe, oğulları Halil ve İbrahim ile Hacı Mehmed Ağa ve Çukurdere Mahallesi'nden eşi Nazlı, oğlu Ağbek ve kızı Ağcet ile gayrimüslim Miço Efendi'dir (M. Ş. S. 7747, No: 30, 157).

30 tereke kaydında mirasçıları arasında 5 kişinin dört mirasçısı vardır (%11,29). Bunlar; Adafi Mahallesi'nden bir eşi ve bir annesi, bir erkek kardeşi ve bir kızkardeşi ile Yusuf Efendi bulunmaktadır. Hayroğlu Mahallesi'nden bir eşi ve üç oğlu ile Osman Efendi; Barguzu

Karyesi'nden bir eşi, iki kızı ve bir oğlu ile Hacı Bekir Ağa ve Saray Mahallesi'nden 1 eşi, 1 kızı, 1 oğlu ve 1 annesi ile İsmail Efendi ile Kavaklı Mahallesi'nden 1 eşi, 2 kızı ve 1 oğlu ile Hacı Ahmed Efendi'dir (M. Ş. S. 7747, No: 28, 319, 1317, 108). Beş mirasçısı olan kişi sayısına bakıldığında 7 kişi (%17,77) olduğu görülmektedir. Bunlar; Alacakapu Mahallesi'nden 1 eşi, 1 kızı ve 3 oğlu ile Mehmed Efendi; Hayroğlu Mahallesi'nden 1 eşi, 1 kızı ve 3 oğlu ile Hacı Ali; Kırçuval Mahallesi'nden 1 eşi, 3 kızı ve 1 oğlu ile Hacı Hüseyin'dir. Ayrıca Nuriye Mahallesi'nden 2 eşi, 1 kızı ve 2 oğlu ile Hacı Mustafa Paşa; Çirmıktı Karyesi'nden 1 eşi, 1 kızı ve 3 oğlu ile Feyzullah Efendi; Küçük Hüseyinbey Mahallesi'nden 1 eşi, 2 kızı ve 2 oğlu ile Osman Efendi ile Kündbeğ Karyesi'nden 1 eşi, 1 kızı ve 3 oğlu ile Ahmed Efendi'dir (M. Ş. S. 7747, No: 113, 560, 587, 1577, 55,362, 363). Terekelerde 4 kişinin altı mirasçısı (%13,55) bulunmaktadır. Bunlar; Hacı Abdullah Mahallesi'nden 2 eşi, 1 kızı, 2 oğlu ve 1 annesi ile Ömer Ağa; Hilan Karyesi'nden 1 eşi, 3 kızı ve 2 oğlu ile Halil Efendi; Hacıabdizade Mahallesi'nden 1 eşi, 1 kızı, 3 oğlu ve 1 annesi ile Hüseyin Bey ve Çirmıktı Karyesi'nden 1 eşi, 2 kızı ve 3 oğlu ile Hacı Mahmud Efendi'dir (M. Ş. S. 7747, No: 138, 541, 2149). Yedi mirasçı olan kişi sayısı ise 4'tür (%15,81). Bunlar; Çirmıktı Karyesi'nden 1 eşi ve 6 oğlu ile Ömer Efendi iken Hamzaoğlu Mahallesi'nden 1 eşi, 1 kızı ve 1 annesi ve 4 erkek kardeşi ile Hasan Efendi; Taşarcabük Karyesi'nden 2 eşi, 2 kızı ve 3 oğlu ile Hasan Efendi ve Şakşak Mahallesi'nden 1 eşi, 4 kızı ve 2 oğlu ile Ömer Efendi'dir (M. Ş. S. 7747, No: 54, 585, 617, 2041). Mirasçı sayısı 8 kişi (%13,55) olan 3 tereke sahibi görülmektedir. Bunlar; merkezde 1 eşi, 4 kızı ve 3 kardeşi ile Hacı Mehmed Efendi; Mustafapaşa Mahallesi'nden 1 eşi, 1 kızı ve 6 oğlu ile Hüseyin Efendi; Garine Mahallesi'nden 1 eşi, 5 kızı ve 2 oğlu ile Mehmed Efendi'dir (M. Ş. S. 7747, No: 49, 619, 1580). Terekelerde dokuz ve on mirasçısı olan kişi bulunmazken; onbir mirasçısı olan 2 kişidir (%12,42). Bunlar; Çirmıktı Karyesi'nden 1 eşi, 5 kızı ve 5 oğlu ile Ömer Efendi; İlyas Mahallesi'nden 1 eşi, 4 kızı ve 6 oğlu ile Hacı İbrahim Ağa'dır (M. Ş. S. 7747, No: 360, 1371).

Tablo 2: Tereke Sahibi ve Mirasçı Oranları

Sıra No	Tereke Sahibi	Mirasçı Sayısı	Terekeye Oran
1-	1	1x12=12	%6,77
2-	2	2x2=4	%2,25
3-	2	2x3=6	%3,38
4-	5	5x4=20	%11,29
5-	7	7x5=35	%17,77
6-	4	4x6=24	%13,55
7-	4	4x7=28	%15,81
8-	3	3x8=24	%13,55
9-	2	2x11=22	%12,42
Toplam	30	175	%100

Terekelerde mirasçılar nesebî ve sebebî olarak gruplara ayrılmıştır⁵. Eşler sebebî, diğer kandan olan bütün akrabaları nesebîdir. 30 tereke içinde 29 kişinin mirasçıları içinde eşleri bulunurken, geriye kalan 1 kişinin mirasçıları içinde eşi bulunmamaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 40). Aynı şekilde bu terekelerde, mirasçılar içinde sadece erkek çocuğu olan 4 kişi bulunmaktadır. Bu kişilerin mirasçıları içinde kızları bulunmamaktadır. Genel olarak bakıldığında ise toplamda 25 tereke sahibinin mirasçıları içinde oğulları bulunmaktadır. Geriye kalan 5 kişinin ise erkek çocuk mirasçıları bulunmamaktadır. Terekelere göre; 5 kişinin bir oğlu, 8 kişinin iki oğlu, 8 kişinin üç oğlu, 1 kişinin beş oğlu, 4 kişinin altı oğlu vardır. Bu verileri genel olarak topladığımızda, 72 erkek çocuğunun terekede mirasçı olduğu tespit edilmektedir. Bunun toplam çocuk mirasçı içinde oranı ise % 57'dir. En çok erkek çocuk mirasçısı olan tereke sahiplerine bakıldığında 6'şar mirasçı ile 4 kişi görülmektedir. Mustafapaşa Mahallesi'nden Hüseyin Efendi, Çırmıktı Karyesi'nden Ömer Ağa, Küçük Hüseyinbey Mahallesi'nden Mustafa Ağa ve İlyas Mahallesi'nden Hacı İbrahim Ağa'dır (M. Ş. S. 7747, No: 40).

30 terekede 5 kişinin mirasçılarından sadece kız çocukları bulunurken bu kişilerin mirasçıları içinde erkek çocukları bulunmamaktadır. Genel olarak bakıldığında bu terekelerde toplamda 25 kişinin mirasçıları arasında kız çocukları tespit edilmektedir. Bunlardan 12 kişinin bir kızı, 5 kişinin iki kızı, 2 kişinin üç kızı, 3 kişinin dört kızı ve 3 kişinin beş kızı vardır. Toplam olarak mirasçıların bıraktığı kız sayısı 55'tir ve bunun oranı ise % 43'tür. En çok kız mirasçı bırakan tereke sahibi Küçük Hüseyinbey Mahallesi'nden Mustafa Ağa'dır (M. Ş. S. 7747, No: 361).

Terekelerde hem kız hem erkek çocuk mirasçı bulunanların sayısı ise toplamda 20'dir. Terekelerde genel olarak mirasçı sayısına bakıldığında 4 ile 7 kişi arasında olduğu görülmektedir. İncelenen terekelerde, mirasın hissedarlar arasında eşit şekilde pay edildiği tespit edilmiştir. Özellikle reşid⁶ olmayan ve gaib⁷ durumunda olanların vasisi tayin edilerek haklarına düşen hisseleri vasilerine emanet edilmiştir.

Osmanlı maddî ve manevî kültürünün en önemli arşiv kaynaklarından biri olan tereke defterlerinde her biri tek başına servet değerinde olan gayrimenkul, ticari eşya stoğu, nakit ve mücevherat gibi kıymetli kalemler ile bakır kap-kaçaklar, kullanılmış ev eşyaları, köhne gömlek, çorap ve don gibi gündelik ya da özel kullanımlı eşyalar mirasçılar arasında pay edilmiştir. Tablo: 1'de verilen tereke sahiplerinin mirasçıları içinde bulunan kız ve erkek çocuklar ile diğer aile bireylerinin oranları ayrıntısı ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise daha ayrıntıya girilerek terekelerdeki reşid olmayan çocukların miras durumu ile sayım sırasında gaib olan diğer aile bireylerinin miras taksiminde payları ele alınmıştır. Daha sonra aile yapısı ve tereke üzerinden servet dağılımı ele alınarak özellikle zenginlik-fakirlik üzerinden mahalleler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca kullanılan eşyalara bakılarak Osmanlı sosyal yapısı ve kültürel özellikleri değerlendirilmiştir.

⁵ İslam miras hukukunda varisler: asabe ve sebebiyye olarak ikiye ayrılırlar (Karaman, 1991: 452-453).

⁶ Sözlükte "doğru yolu bulmak, mâkul davranmak" gibi manalara gelen *rüşd* kelimesi fıkıh terimi olarak kişinin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat prensiblerine uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan fikrî olgunluğa sahip olmasını ifade eder (Köse, 2008: 298).

⁷ İslam hukuku terimi olarak; Kaybolmuş ya da hayatta olup olmadığına dair bilgi bulunmayan kimse anlamındadır (Gözübenli, 2003: 353).

Tereke defterleri, vefat eden kişinin mirasçıları içinde yaşı reşid olmayan çocuklar bulunursa çocukların hukukî durumları ve mallarının işletilmesi Naib huzurunda bir yakınına veya Naibin tayin ettiği birine emanet edilmekteydi.

Bir örnekte; "... Medine-i Malatya kurâsından Alişar Karyesi ahâlisinden iken bundan akdem vefât eden Ahmed bin Ali'nin verâseti vâlidesi Ümmühan bint-i Abdullah ile sulb-i sağır oğlu Mehmed'e münhasıra olduğu bi'l-ihbâr lede'ş-şer'il-enver zâhir ve nümâyân olduktan sonra verese-i mezbûrundan sağır-i merkûmun tesviye-i umûruna kibel-i şer'den mansûbe vasî vâlidesi mezbûre Ümmühan'ın taleb ve ma'rifetiyle ve ma'rifet-i şer'le tahrîr ve beyne'l-verese bi'l-farîzati'ş-şer'iyye tevzî ve taksîm olunan müteveffâ-yı merkûmun tereke defteridir ki ber vech-i âtî zikr ve beyân olunur ..." (M. Ş. S. 7747, No: 40). Bilgisine göre Alişar Karyesi'nden Ahmed'in mirasçısı olan oğlu Mehmed'in yaşı küçük olduğundan ve annesi de bulunmadığından babaannesi Ümmühan, vasisi olarak tayin edilmiş ve miras hakkının kontrolü ve işletilmesi Mehmed reşit olana kadar babaanneye emanet edilmiştir.

Tereke kayıtlarında reşid olmayan mirasçılarla ilgili başka örnekler de bulunmaktadır. Bu örneklerden birinde, "... Diyarbekir vilâyeti dâhilinde kâin Medine-i Malatyada kâin katolik kenisesinde bundan akdem vefât eden Ferdinat veled-i Adam'ın verâseti mahalle-i mezbûrede sâkine zevce-i metrûkesi Ahsabet bint-i Bebrus ile sulbî sağır oğlu Ohannes ve sulbiye sağire kızı Anna'ya münhasıra olduğu mahallinden mevrûd bir kıt'a hüccet-i şer'iyyeden müstebân olduktan sonra sağırûn-ı mezbûrûnun tesviye-i umûrlarına bâ-hüccet-i şer'iyye vasiye-i mansûbeleri vâlideleri mezbûre Ahsabet tarafından ..." emanet alınmıştır (M. Ş. S. 7747, No: 178). Malatya merkezden vefat eden Ferdinat'ın "... sulbî sağır oğlu Ohannes ve sulbiye sağire kızı Anna ..." reşid olmadığından mirasları vasisi tayin edilen anneleri Ahsabet'e emanet edilmiştir. Ayrıca bu örnekte dikkat edilecek bir husus daha bulunmaktadır. Gayrimüslim milletten olan bir ailenin mirasının kaydı ve paylaşılması ile yetimlerin hakkının Müslümanlar gibi korunduğu da görülmektedir.

Bir diğer örnekte; "... Medîne-i Malatya mahallâtından Barguzu karyesi ahâlisinden iken bundan akdem vefât eden Hâcı Bekir Efendi bin Mehmed'in verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Fatıma bint-i Hasan ile sulbiye-i kebîre kızı Zeyneb ve sağire kızları Fatıma ve sulbî sağır oğlu Bekir'e münhasıra olduğu bi'l-ihbâr lede'ş-şer'il-enver zâhir ve nümâyân olduktan sonra sığâr-ı mezbûrların vakt-i rüşd ve sedâdlarına değin tesviye-i umûrlarına kibel-i şer'den vasileri emmileri Osman Ağa'nın taleb ve ma'rifeti ..." ifadesi üzerine çocukların mirasları, reşid olana kadar emmileri Osman'a emanet edilmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 1317).

30 tereke içinde reşid olmayan ve vasi tayin edilerek reşid olana kadar mirasın emanet edildiği 21 örnek bulunmaktadır. Bunun tereke içinde oranı %70'dir. Örneklerde de görüldüğü üzere vasiler, aile içinde anne, reşid kardeş ya da diğer aile üyeleri arasında seçilmiştir. Böylece ölen kişinin arkada bıraktığı yetimlerinin hakkı da kanunen gözetilmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 40, 49, 54, 55, 108, 113, 138, 150, 157, 178, 360, 361, 362, 541, 560, 587, 617, 619, 1317, 1371, 2041, 2042).

Tereke mirasçıları içerisinde gaib mirasçının mirası da vasi tayin edilerek naib huzurunda vasisine verilmiştir. Örneğin 17 Şubat 1878 (14 Safer 1295) tarihinde "... Medine-i Malatya mahallâtından Adafi Mahallesi ahâlisinden iken bundan akdem vefât eden Yusuf bin Mustafa'nın verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Emine bint-i Mehmed ile vâlidesi Görümlü (?) bint-i Abdullah ve li-ebeveyn er karındaşı gâib ani'l-beled Abdurrahman ve li-ebeveyn kız karındaşı Hadice'ye münhasıra olduğu bi'l-ihbâr lede'ş-şer'il-enver zâhir ve nümâyân olduktan sonra verese-i mezbûrundan gâib-i merkûmun tesviye-i umûruna kibel-i şer'iden kayyime zevcesi Zeynep bint-i Hâcı Mehmed Efendi'nin taleb ve ma'rifetiyle ve ma'rifet-i şer'le tahrîr ve beyne'l-verese bi'l-farîzati'ş-şer' tevzî ve taksîm olunan müteveffâ-yı merkûmun tereke defteridir ki ber vech-i âtî zikr ü beyân olunur ..." Adafi Mahallesi'nde Mustafa oğlu Yusuf'un

mirasçılarında içinde “... li-ebeveyn er karındaşı gâib ani'l-beled Abdurrahman ...”ın miraslarına düşen hissesi gaibin eşi Zeynep'e verilmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 28).

Bir diğer örnekte; “... Medîne-i Malatya mahallâtından Çukurdere Mahallesi sâkinlerinden teb'a-ı devlet-i aliyenin Ermeni milletinden iken bundan akdem fevt olan Miço veled-i Karabet'in verâseti zevce-i metrûkesi Nazlı bint-i Kevrik ile sulbî kebîr oğlu gâib ani'l-beled Ağcet ve sulbiye-i kebîre kızı Ağcet'e münhasıra olduğu bi'l-ihbâr lede's-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyân olduktan sonra verese-i mezbûrândan gâib-i mezbûrun kibelî's-şer'den kayyimesi hemşiresi mezbûre Ağcet'in taleb ve ma'rifetiyle ve ma'rifet-i şer'le tahrîr ve beyne'l-verese bi'l-farizati's-şer' tevzî ve taksîm olunan müteveffâ-yı merkûmun tereke defteridir ki ber vech-i âtî zikr ve beyân olunur...” Çukurdere Mahallesi'nde Miço'nun mirasçılarında “... sulbî kebîr oğlu gâib Ağbek'in...” hissesi kızkardeşi Ağcet'e verilmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 30).

Tereke içinde ölen kişinin gaib-gaibe olan çocuklarının hakları vasisi tayin edilen kişilere verilmiştir. Vasi olarak genellikle anneler çoğunluğu oluşturmaktadır. 30 tereke içinde 8 tereke sahibinin çocukları ya da kardeşi gaib durumundadır ve bunun genel olarak terekede oranı %26'dır (M. Ş. S. 7747, No: 28, 30, 49, 138, 319, 360, 585, 1577).

3. Aile Yapısı

Osmanlı sosyal hayatının en önemli unsuru ailedir. Osmanlı ailesinin bilinen klasik örneğini Malatya'da görmek tabiidir. Bu sebeple incelenen tereke kayıtlarında yer alan bilgilerden aile yapısı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısı sonrasında Malatya'da toplumun temelini oluşturan aile kurumu hakkında bilgiler elde edilmekte ve evlilik, boşanma, miras vekâlet gibi konulara rastlanılmaktadır. Bunun yanında ailelerin sahip oldukları çocuk sayısı hakkında bilgi edinilmektedir.

Herhangi bir ayırım yapılmadan Malatya şehri sakinlerinden 30 adet terekenin (bkz. Tablo: 1) incelemesi yapılmıştır. Terekelerde Malatya'daki çocuk sayısına odaklandığımızda, ilk olarak önceki sayfalarda ailelerin çocuk sayıları ve oranları ile ilgili aktardığımız bilgilerin geçerli olduğunu belirtelim. Bu nedenle tekrara düşmemek için burada genel olarak konuya değinilecektir. Tereke kayıtlarındaki ailelerin çocuk sayıları toplamı 127 olup aile başına ortalama 4.3 yani yaklaşık 4 ya da 5 çocuk düşmektedir. Çocuk sayıları göz önüne alındığında erkek çocuk sayısının kız çocuklara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle tarım ve hayvancılıktan dolayı üretim yapan toplumdaki işgücü ihtiyacı, ailelerin çocuk sayısı üzerinde etkili olan durumlardan biri olarak görülmektedir. Bunun sebebi olarak da aile bireylerinin bir kısmı bağ ve bahçe ile uğraşırken diğer bireyleri de hayvanlara bakabilmektedir. Bundan dolayı bu hususun, çocuk sayısı üzerinde belirleyici rol oynadığı kabul edilmektedir. Malatya ve köylerini içermekte olan terekelerden anlaşılacağı üzere ailelerin çocuk sayısında üretim şekilleri, hayvancılık ve tarımın hâkim olduğu ifade edilebilir 1878-1882 yılları arasındaki terekelerde nüfus bakımından en gelişmiş aile Küçük Hüseyinbey Mahallesi'nde 1 eşi, 6 erkek ve 5 kız çocuğu ile toplamda 12 nüfuslu Mustafa Ağa'nın terekesidir (M. Ş. S. 7747, No: 361). En az nüfusa sahip iki tereke bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Alişar Karyesi'nden annesi ve 1 erkek çocuğu ile Mehmed Bey (M. Ş. S. 7747, No: 40) ve Katolik milletinden eşi ve 1 tane kızı ile Malatya merkezde oturan Ferdinat'tır (M. Ş. S. 7747, No: 178).

Osmanlı toplumunda tek eşliliğin egemen olduğu bilinmekle birlikte nadir de olsa çokeşliliğe rastlanmaktadır. Özellikle çokeşliliğe sebep olarak çok çocuk sahibi olmak ya da erkek çocuk sahibi olarak nesebini devam ettirme endişesinin öne çıktığı söylenebilir. Tereke içinde evliliklere bakıldığında Malatya'da nadir de olsa çok eşli evliliğin yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin Hacı Abdi

Mahallesi'nde Ali Ağa'nın terekesinde Fatıma ve Ümmühan isminde iki eşi kayda geçmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 138). Taşarcabük Karyesi'nden Hasan'ın Emine ve Meryem isminde iki eşi bulunmaktadır. İki eş arasında taksim edilen mirasın eşit şekilde verildiği kaydedilmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 617). Nuriye Mahallesi'nden Ali Bey'in oğlu Mustafa'nın ikisinin ismi de Fatma olmak üzere iki eşi olduğu kayıtlara geçmiştir. İki eşe de mirastan eşit şekilde hisse düşmüştür (M. Ş. S. 7747, No: 1577).

Osmanlı şehirlerinde ikamet eden halk sosyo-ekonomik ve dinî bakımdan farklı gruplardan oluşmaktadır. Malatya şehri, geçmiş yüzyıllardan bu yana bulunduğu önemli konumundan dolayı halkı, dinî bakımdan çeşitlilik göstermektedir. Bu sebeple Müslüman nüfusun yanında Hıristiyan nüfus da bulunmaktadır. Örneğin Malatya'da Katolik milletinden olan ve tereke kayıtlarına geçen Adam oğlu Ferdinat'ın ticaret için Malatya'da olduğu görülmektedir (M. Ş. S. 7747, No: 178). Çukurdere Mahallesi sakinlerinden olan bir diğer gayrimüslim ise Ermeni milletinden Karabet'in oğlu Miço'dur. Miço'nun tereke kaydında bir oğlu ve bir de kızı bulunmaktadır. Terekesinde 2 adet anbarı, merkeb, öküz, tosun, inek ve düvesi de bulunmaktadır. Ayrıca 40 kırat zahire ve 20 yük samanı da kayda geçen Miço'nun hayvancılık ve tarımla uğraştığını söyleyebiliriz. Bunun yanında 100 yük gübre ve kazma, bel gibi tarım malzemelerinin bulunması bu yöndeki düşüncemizi kuvvetlendirmektedir (M. Ş. S. 7747, No: 30).

4. Servet Dağılımı

Servet, aslında çok taraflı bir mefhumdur. Fakat sosyal, iktisadî, malî vs. yönleri içinde iktisadî vasfı daha baskın gelmektedir. Bu bakımdan serveti pür iktisadî mefhum olarak kabul etmek hatalı sayılmaz. Böylece muayyen tarihi devirlerde ve bölgelerde şehir halkı içindeki sosyal grupların terekelerindeki servet dağılımına bakılarak bu grupları mukayese imkânı elde edilmektedir.

XIX. yüzyılın son çeyreğine ait tereke kayıtları, Malatya'daki ev, dükkân, bağ ve bahçe değerleri, sahiplerinin kimlikleri ve bu malların bulunduğu çevre arasında anlamlı bir ilişki kurulabileceğini akla getirmektedir. Hatta ele alınan bu değerlendirmede bu malların sahiplerinin toplumsal statüsü ve zenginliğine göre şekillenmiş demografik yaklaşımlarla aralardaki farklara dikkat çekilmektedir. Ancak şu hususu da belirtmekte fayda vardır ki eldeki bu değerler Malatya için itibar edilecek bir ölçüt sağlamaz.

İncelenen terekelerde Malatya halkının ekonomik durumuyla ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa halkın zengin ya da fakir olduğunu söyleyebilmek güçtür. Terekelerin toplam tutarı (bkz. Tablo: 1) 420.521 iken bunun 30 hane üzerinde ortalaması tereke başına 14.017 kuruş olup bu rakam o günün şartlarında yüksek bir rakam sayılıp sayılmadığı bilinmemektedir. En yüksek iki tereke (144.800-66.000 kuruş) toplam tereke kuruşundan çıkarıldığı takdirde ise ortalama rakam tereke başına 6990 kuruş düşmektedir. İncelenen 30 terekenin 18 tanesi 6990 kuruş % 59,99'a karşılık gelmektedir ki bu oran %50'nin üzerinde kalmaktadır. Bu demek oluyor ki Malatya halkının ekonomik olarak o günün şartlarına göre çok yüksek bir varlığa sahip olmadığı söylenebilir. Mesela bundan dolayı ortalama gelir altında kalan Malatya halkı, 1000 ile 10000 arasında değişen şehirdeki ev fiyatlarından rahatlıkla bir ev sahibi olamamaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 40, 54, 113, 138, 157, 361, 541, 560, 619, 1317, 2042).

Tablo 3: Servet Miktarına Göre Dağılım

Tereke Tutarı (Kuruş)	Tereke Sayı (Adet)	Terekelere Oranı
1000-3000 kuruş arası	10 adet	%33,33
3000-8000	8	%26,66
8000-10000	4	%13,33
10000-30000	5	%16,66
30000-100000	2	%6,66
100000	1	%3,33

5. Mirastaki Menkul ve Gayrimenkuller

Servet belirlenirken söz konusu her türlü taşınmaz mallar gayrimenkul mallar adı altında ele alınmıştır. Terekede tespit ettiğimiz gayrimenkul mallar ev, bağ, bahçe, dükkân ve ticarî getirisi olan ağaçlardır. Doğal kaynak suları ve bağ-bahçeleri ile meşhur olan Aspuzu'da neredeyse her hanenin bitişiğinde ya da ayrı da olsa bir bağ ya da bahçesi bulunmaktadır. Tereke sahiplerinin serveti incelendiğinde bu görülmektedir.

Tablo 4: Gayrimenkul Mallar

Gayri Menkuller	Tereke Sayısı	Terekelere Oranı
Bağ ve Bahçe Sahipleri	19	%38
Hane Sahipleri	15	%30
Ağacı Olanlar (Dutluk- Elmalık)	10	%20
Dükkân Sahipleri	6	%12
Toplam	50	%100

Kaynak: M. Ş. S. 7747, No:28, 30, 40, 49, 54, 55, 108, 113, 138, 150, 157, 319, 360, 361, 363, 541, 560, 585, 587, 617, 619, 1317, 1371, 1577, 2041, 2042, 2149.

Otuz tereke sahibi içinde (bkz. Tablo 2) bağ, bahçe sahipleri 19 kişidir ve bunun toplam gayrimenkul mallar içindeki oranı %38, hane sahibi olanlar 15 kişi ve oranı % 30'dur. Malatya şehri, sahip olduğu doğal kaynak suları, verimli arazileri ve bağ-bahçeleri ile 1839 yılından önce şehir halkının sadece yaz mevsimlerinde geldiği ve burada verimli arazilerde ürünlerini topladığı yerd. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere halk 1839 yılında Nizip Savaşı yüzünden Aspuzu'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Bu tarihten sonra Aspuzu, halkın sürekli yerleşim bölgesi olmuştu. Halk, bağ ve bahçe içlerine inşa ettiği evlerinde yaşamaya başlamıştır. Bundan dolayı terekede birçok ev bağ ya da bahçe ile birleşik olduğundan servet dağılımında evlerin değeri yükselmektedir.

İncelenen terekelerde en yüksek servet 144800 kuruş ile İlyas Mahallesi'nde oturan Hacı İbrahim Ağa'ya aittir. 26 Eylül 1783 tarihli terekesinde İbrahim Ağa'nın 9 adet dükkânı bulunmakta ve bu

dükkânların toplam fiyatı ise 42.500 kuruş değerine ulaşmaktadır. Ayrıca İbrahim Ağa'nın sahip olduğu 35000 kuruş değerinde konağı ve terekesinde bulunan diğer eşyalara bakıldığında alım gücünün yüksek olduğu düşüncesine varılmaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 1371). Bu bilgiden yola çıkıldığında İlyas Mahallesi ve çevresinin ağırlık olarak varlıklı kişilerin tercih ettiği bir bölge olduğu yönünde fikir yürütülebilir. Ancak sınırlı sayıdaki veriye dayalı görüşlerimiz şimdilik tahminden öteye gitmemektedir. Evlerin müstemilatı, yani oda sayısı, çeşitli hizmet birimlerinin bulunup bulunmaması, bahçelerin niteliği evlerin kıymetlendirilmesinde belirleyici unsur gibi görünüyor. Ayrıca benzer özellikte evlerin belirli mahallelerde az veya çok olduğunun tespiti ayrı bir çalışma konusudur ve tam olarak tespit edilememektedir. Bu ifadeden yola çıkıldığında eldeki verilerin değerlendirilmesinde her çalışmada olduğu gibi az çok hata bulunması kaçınılmazdır ve bu durumun bir noktaya kadar normal karşılanması gerekir.

Tereke kayıtlarında 1878-1882 yılları arasında ev fiyatlarına bakıldığında zengin, orta halli ve fakir kesim ortaya çıkmaktadır. Malatya'daki ev fiyatlarına odaklandığımızda tereke kayıtlarında en yüksek değere sahip İlyas Mahallesi'ndeki İbrahim Ağa'dır. Fiyatları yüksekten düşüğe doğru sıraladığımızda; Mustafapaşa Mahallesi'nde Hüseyin Efendi'nin 20000 kuruş, Hacıabdi Mahallesi'nde Hacı Ahmed'in 15000 kuruş, Şakşak Mahallesi'nde Hacı Ömer'in 8000 kuruş, Arslanbey Mahallesi'nde Hacı Mehmed'in 5000 kuruş, Barguzu Karyesi'nde Hacı Bekir'in 5000 kuruş, Kündbeğ Mahallesi'nde Ahmed Efendi'nin 3800 kuruş, Hayroğlu Mahallesi'nde Hacı Ali'nin 3000 kuruş, Çirmıktı Karyesi'nde Hacı Mahmud'un 2500 kuruş, Hacıabdi Mahallesi'nde Ömer Ağ'nın 2000 kuruş, Çirmıktı Karyesi'nde Ömer Efendi'nin 1200 kuruş, Çirmıktı Karyesi'nde Ömer'in 1000 kuruş, Çirmıktı Karyesi'nde Feyzullah'ın 1000 kuruş, Alacakapu Mahallesi'nde Mehmed Efendi'nin 900 kuruş, Adafi Mahallesi'nde Yusuf Efendi'nin 877 kuruş, Çirmıktı Karyesi'nde Osman'ın 600 kuruş, Hilan Karyesi'nde Halil'in 320 kuruş ve Taşarcabük Karyesi'nden Hasan'ın 300 kuruş değerinde evi bulunmaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 28, 49, 54, 363, 2149, 113, 138, 150, 157, 319, 617).

Terekelerdeki dükkânların genel olarak dağılımına bakıldığında değeri yüksek olan dükkânlar Elmacık Pazarında yoğunlaşmıştır. Örneğin incelenen terekeler içinde en çok gelir ile yer edinen İlyas Mahallesi'nde İbrahim Efendi'nin Elmacık Pazarında 4000 ve 2500 civarında iki dükkânı bulunmaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 1371). Bunun yanında Saray Mahallesi'nde İsmail Efendi'nin Elmacık Pazarında 6000 kuruş değerinde dükkânı bulunmaktadır (M. Ş. S. 7747, No: 108). Ayrıca teze çarşı ve bedesten civarında da dükkânların yoğun olduğu ve değer olarak bunların da yüksek olduğu tespit edilmektedir. Özellikle bir şehrin en önemli alım ve satım gücünün karşılandığı ve halkın toplandığı alanlarda dükkânların yoğunlaştığı kabul edilen bir gerçektir. Böylece halkın da toplandığı bu alanlarda hem dükkân sahipleri ürünleri halka daha rahat ulaştırırken hem de halkın ihtiyaçlarının bir arada olması dolayısıyla ürüne daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı da değeri yüksek dükkânların özellikle halkın toplanma alanlarında olduğu gerçeği kabul edilebilir.

Bağ ve bahçeleri ile meşhur olan şehirde birçok türden meyveli ağaç da yetişmektedir. Özellikle bunların meyvelerinden ihtiyaç fazlası olanların çarşı-pazarda satıldığı düşünüldüğünde şehrin ekonomik olarak gelir getiren bir başka kapısını oluşturduğu yönünde fikir yürütülebilir. Terekelerde mirasçılara servet olarak bırakılan bu meyve ağaçlarına bakıldığında ağaç sahibi olanlar 10 kişi ve oranı %20'dir. Şehrin bir diğer gelir kapısı olan dükkânların ise tereke sahibi sayısı 9'dur ve şehir içinde oranı %12'dir. Genel olarak bu oranlara bakıldığında toplam

gayrimenkul mal içinde bağ ve bahçeler servet dağılımında %30 ile en çok orana sahip miras olmuştur.

Terekelerdeki menkul mallar ise; günlük ihtiyaçlar için kullanılan eşyaların yoğun olarak görüldüğü ev eşyası, mutfak eşyası, giyecek, kumaş, silah takımı, tarım ve ev aletleri, ticarî mallar, saat, gözlük, sigaralık, yelpaze gibi eşyalar, binek ve yük hayvanı, büyük ve küçükbaş hayvanlar, alet edevat şeklinde tasnif edilebilir.

Tablo 5: Menkul Mallar

Menkul Mallar	Tereke Sayısı	Terekelere Oranı
Ev Eşyası	30	%27,27
Mutfak Eşyası	30	%27,27
Kişisel Eşya (Elbise-Aksesuar)	18	%16,36
Kuru tahıl	17	%15,45
Silah Takımı	7	%6,36
Tarım ve El Aletleri	8	%7,27
Toplam	110	%100

Kaynak: M. Ş. S. 7747, No: 28, 30,40, 49,54, 113, 138, 150, 157, 178, 319, 360, 361, 541, 560, 585, 587, 617, 619, 1317,1371, 1577, 1580, 2041, 2042, 55, 108, 362, 363, 2149.

Terekelerdeki tereke sahibinden geriye kalan her türlü mal ve eşyaları arasında Osmanlıların hangi kıyafetleri kullandığını, nasıl bir ev ortamında yaşadığını, yemeğin hazırlanmasından tüketilmesine kadar kullanılan eşyaları, sıradan ya da özel günlerde tercih ettikleri takıları, boş zamanlarında zamanını geçirmek adına buldukları eşyaları bulma imkânı elde edilmektedir. Terekelerde özellikle Uzak Doğu ve Batılı ülkelerden gelen lüks ve kıymetli eşyalara ulaşılmaktadır. Özellikle esnaf dükkânlarında (tuhafiye) ya da evin bir odasında nadide kumaşların, çatal-bıçak, kahve takımı gibi eşyaların satıldığı görülmektedir. Örneğin Mustafa Paşa Mahallesi'nde Hüseyin Efendi'nin terekesinde bulunan " ... 20 top elmalı çit, 20,5 bervanik, 35 top basma, 110 adet ankene halebi, 125 frenk yazma, 110 adet beyaz çuha, 27 top al çiti, 25 adet yeşil bez halebi, 41 top ipek şitari, 66 adet fes, 50 adet siyah yazma, 20 adet Üsküdar dolağı..." gibi eşyalardan esnaf olduğu çıkarımı yapılabilir (M. Ş. S. 7747, No: 49). Bunun yanında bir diğer örnek ise Kavaklı Mahallesi'nde Hacı Ahmed'in terekesinde "... 170 kuruşluk 24 adet çocuk ceketi, 150 kuruşluk 113 adet gınnab abası, 90 adet frenk yazma, 9 top çeved bez, 11 adet simli miltan, 200 adet ipek hurç, 4 top Halep ipek setarisi ..." gibi bir evden daha çok bir esnaf dükkânında bulunacak sayıda eşya kaydedilmiştir (M. Ş. S. 7747, No: 2042). Terekelerde ele geçen bu eşyalardan halkın gündelik hayatta kullandıkları sıradan eşyalardır. Bu eşyalar halkın ihtiyaç duyduğu temel eşyalardır. Ayrıca Osmanlı'da tütün kullanma alışkanlığında meydana gelen değişikliğe paralel olarak sigara kâğıtlarının yaygınlaşması ile birlikte bunlar da kıymet biçilen eşyalar arasında bulunmuştur. Örneğin Hacı Abdizade Mahallesi'nden Hacı Ahmed'in terekesinde sigara kâğıdı-kutusu ve sigara çubuğu da mirasçılara bırakılan eşyalar arasındadır (M. Ş. S. 7747, No: 541).

Tarım ve ziraatın önemli olduğu şehirde hayvancılığın öneminden şüphe yoktur. Hayvancılık, zirai faaliyetlerin bir kolu olarak toplum hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle tarım, çekim, binek ve yük taşıma aracı olarak kullanılan hayvanlar; bunun yanında hayvancılık ürünleri olan gübre elde etmek, süt ve süt ürünleri ile deri ve yapağı ihtiyacını karşılamak için önemli şekilde istifade edilmektedir (Gökmen, 2010: 228; Quataert, 2006: 971).

Hayvan fiyatları canlı olarak belirlendiği için aynı cins hayvan fiyatlarında aynı yıl içinde fiyat farkları görülmektedir. Bunun nedeni canlı hayvanların serbest piyasa fiyatlarına göre işlem görmesinden kaynaklanmaktadır. Serbest piyasa fiyatları, hayvanın yaşı, cinsi ve fiziksel özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Tablo 6: Hayvanlar

İsim	Tereke Sahibi	Terekelere Oranı
Öküz	4	%7,27
Merkep	9	%16,36
Tosun	3	%5,45
İnek	13	%23,63
Düve	2	%3,63
Koyun	5	%9,09
Keçi	4	%7,27
Kısrak	6	%10,9
Esb (At)	1	%1,81
Ester(Katır)	5	%9,09
Bargir (Beygir)	1	%1,81
Tay	2	%3,63
Toplam	55	%100

122

Kaynak: M. Ş. S. 7747, No:28, 30, 40, 49,54, 108, 150, 617, 619, 363, 113, 1317, 138, 319, 361, 363, 541, 560, 617, 1317, 1371, 2149, 2149.

En çok hayvan gelirine 6900 kuruş ile Hacı Abdizade Mahallesi'nden Hüseyin Bey sahiptir (M. Ş. S. 7747, No: 541). Hüseyin Bey'in terekesinde küçükbaş olarak 40 tane koyun bulunurken 22 tane büyükbaş hayvan (at, katır, beygir, öküz, inek ve merkep) bulunmaktadır.

Genel olarak tereke içinde hayvan bırakan tereke sahibi 19 kişidir ve bunun terekeye oranı %63'tür. 11 terekede ise miras olarak hayvan bırakılmamıştır. Bu hususta bu oran göz önüne alındığında halkın büyük çoğunluğu ziraat yanında hayvancılıkla uğraşmış ve gıda maddesi ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamıştır. Tereke içinde en çok inek sahibi olanlar % 23,63 oranla yer almaktadır. Bunu sırasıyla % 16,36 oranla ile merkep, % 10,9 ile kısrak sahipleri takip etmektedir. Küçükbaş hayvan sahibi ise % 16,36'lık orana sahiptir.

6. Sonuç

7747 Numaralı Şer'iyye Sicili defterinden tereke kayıtları üzerinden Malatya'nın 1878-1882 yılları arasındaki sosyo-ekonomik durumu değerlendirilmiştir. Sicilin kısa bir zaman dilimini kapsamaması ve sadece tereke kayıtları üzerinden değerlendirilmesi Malatya hakkında geniş bilgiler yansıttığı söylenemez. Ancak yapılan değerlendirme sonucunda bu defterde Malatya'nın sosyal yapısı, ekonomik durumu ve yaşam tarzı hakkında bilgiler tespit edilmektedir.

Ekonomik anlamda Malatya'nın geçim kaynağı tarım ürünlerine dayanmakta ve terekedeki orana baktığımızda tarım ürünleri ve tarım alanları geniş yer bulmaktadır. Malatya'nın verimli tarım alanlarına ve kaynak sularına sahip olması da bunu göstermektedir. Bunun yanında bağ ve bahçeler de terekede geniş yer almaktadır.

Tarımdan sonra şehrin ekonomik gelirinde ikinci sırayı hayvancılık almaktadır. Büyük ve küçükbaş hayvancılığı arazinin uygun olması ile yaygınlaşmıştır. Özellikle tarımda kullanmak, taşımacılık yapmak ve ulaşım için neredeyse her hanede öküz, merkep ve katır bulunmaktadır.

Aile yapısına bakıldığında terekede nadir de olsa çokeşli evlilikler tespit edilmektedir. Ailelerin çocuk sayısına bakıldığında üretim biçiminin sosyal yapıya etkisi görülmekte ve işgücü ihtiyacından dolayı kırsal alanlarda oturan ailelerin çocuk sayısına bunun da etki ettiği kabul edilmektedir.

Malatya'da evlerden bulunan eşyalar ise; Malatya halkının kültür ve ekonomik yönden ne kadar geliştiğini göstermektedir. Özellikle ticari yollar üzerinde bulunan şehrin dışardan eşya alımı ve kullanımı; ayrıca bu eşyaların sadece belli hanelerde mi yoksa birçok hanede mi bulunduğu tespit edilmektedir.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

7747 Numaralı Malatya Şer'iyye Sicili

BOA. A.}DVN. 82/88.

BOA. AE.SABH.I... 20/1717.

Salname-i Diyarbekir, 1294.

Salname-i Diyarbekir, 1300.

Salname-i Diyarbekir, 1301.

Araştırma ve İnceleme

Aktan, H. (2005). Miras, DİA, C. 30, Ankara.

Barkan, Ö. L. (1966). Edirne Askerî Kassamı'na ait tereke defterleri: 1545-1659, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Baykara, T. (1988). Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş I, Ankara.

Bizbirlik, A. (2002). Tereke defterleri ve Edirne tereke defterleri üzerine bir deneme, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 731-735.

Erken, İ. (2018). Şer'iyye sicillerinin şehir tarihi ve idarî taksimat çalışmalarında kullanılması: Berat Kazası örneği, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 313-332.

Elibüyük, M. (2013). Malatya ili yerleşmelerinin tarihsel dönemlere göre coğrafi dağılışı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 183-220.

Gökbilgin, M. T. (1962). XVI. yüzyıl başlarında Trabzon livası ve doğu Karadeniz bölgesi, Belleten, C. 26, Ankara, 293-337.

Göğebakan, G. (2002). XVI. yüzyılda Malatya kazası (1516-1560), Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya.

Gökhan, İ. (2011). Başlangıçtan kurtuluş harbine kadar Maraş tarihi, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

Gökmen, E. (2010). XIX. yüzyıl ortalarında Alaşehir'de tarım ve hayvancılık, Akademik Bakış Dergisi, 213-236.

Gözübenli, B. (2003). Mefkud, DİA, C.28, Ankara.

Gül, A. (2017). Son dönem osmanlı taşrasında yaşanan iç göçlere dair bazı değerlendirmeler (Malatya şehri örneği), Geçmişten Günümüze Malatya: Kent, Kültür, Kimlik, C.2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 299-320.

Karaman, H. (1991). Asabe, DİA, C. 3, Ankara.

Köse, S. (2008). Rüşd, DİA, C.35, Ankara.

Koç, B. (2021). Osmanlı modernleşmesi ve Mithat Paşa: Tuna Vilayeti meclisleri ve yeniden yapılanma çabaları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Moltke, H. V. (2017). Moltke'nin Türkiye mektupları, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Quataert, D. ve İnalçık, H., Ouataert D. (Ed.). (2006). 19. yüzyıla genel bakış: ıslahatlar devri 1812, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi, C.2, Eren Yayıncılık, İstanbul, 887-1053.

Pakalın, M. Z. (1983). Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü, C.2-3, MEB, İstanbul.

Palalı, İ. (1999). XIX. yüzyılın ikinci yarısında Diyarbakır (vilayet salnameleri ve mahalli kaynaklara göre) (1869-1905), İnönü Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya.

Teber, Ö. F. (2000). Osmanlı devleti adli yapısından bir kesit: şer'iyye siciller, Erdem Dergisi, 537-554.

Texier, C. (2002). Küçük asya, coğrafyası, tarihi arkeolojisi, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 142-149.

Yılmaz, Ö. (2014). Yabancı seyahatnamelerde Anadolu şehri, III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi, Aydın, 772-783.

Yılmazçelik, İ. (2014), XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır (1790-1840), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

The socio-economic order of the city of Malatya towards the end of the 19th century can be considered as a small example of Ottoman socio-economic life. In short, Malatya society is within the boundaries of the general structure described for the Ottoman Empire, both in the number of population, in the business-professional groups, and in the diversity in its economic activities. In this study, a study was carried out on the socio-economic life of Malatya from the estate records in the Malatya Sharia Registry numbered 7747, which is used as the main source.

Malatya, which has been one of the important settlements since the earliest times, is geographically located in the Upper Euphrates Section of the Eastern Anatolia Region. Due to the geographical location of the settlement, Malatya has been at the crossroads of all roads extending in the east-west and north-south directions of Anatolia throughout history. Due to the geographical location of Malatya and its natural climate, the creek, streams and rivers formed by the melting snow from the partially high mountains and hills surrounding the plain until the beginning of the summer months have allowed the formation of the plain. Thanks to this situation, it can be said that Malatya has provided an opportunity for the development of vineyards and orchards throughout history and for dry grain agriculture on the plains.

After Malatya came under Ottoman rule, administratively, it was under the Arab Greek Province, Hadis Greek Province, Dulkadiyye/Maraş Vilayet, Maden-i Hümâyûn Trust, Diyarbakır Province and Harput (Ma'muratü'l-Aziz Province), sometimes as a sanjak and sometimes as an accident as a republic. It continued until the establishment of Malatya between the years 1878-1882; It is administered as a sanjak of Diyarbakır Province.

Şer'iyye Registers are the registers that contain the records of the legal relations between people from all strata in the center and in the provinces of the Ottoman Empire. Thanks to these notebooks, important court data are obtained in order to understand the Ottoman legal system. In addition, orders and edicts from higher authorities are also in these registers, so it is possible to find both judicial and administrative information. In addition, when the items that are used frequently or rarely in daily life are taken into consideration, an idea about the daily needs of the people of that period, their economic pursuits, and the values of the items is obtained.

Inheritance records in the Şer'iyye Registers of the city they belong to; It contains rich information about its socio-economic structure and cultural life. Place of residence of the inheritor in the estates; The marital status, especially the neighborhood or village, the population of the family, multiple marriages if any, the social status of the heirs and all kinds of clothing and goods used while they were alive, as well as other movable-real estate properties were recorded. There are many estate records in Malatya's sharia registry numbered 7747. These records contain very valuable information about the socio-economic structure, daily life, livelihoods, agricultural products and animals of the people of Malatya between the years 1878-1882. This information includes neighborhood and village names, nicknames show how rich the people of Malatya are socially and culturally. In addition, other items, especially the jewelry in the estate records, contain important information about the social and cultural life of the people, as well as the daily needs of the people.

In the estate numbered 7747, the estates of 30 families were examined and the heirs of these families were calculated. In this calculation, it is seen how many people the inheritance of the deceased is divided among and how many girls and boys are among his heirs. In addition, the inheritance status of underage children and absentee children was also determined and transferred to the study with examples. In this study, "family", one of the most important issues for the social life of the Ottoman Empire, is discussed over the city of Malatya. For this reason, information about the family structure can be obtained from the information in the examined estate records. After the second half of the 19th century, information about the family institution, which forms the basis of society in Malatya, is obtained and issues such as marriage, divorce, and inheritance power of attorney are encountered.

The estate records of the last quarter of the 19th century also reveal the wealth distribution among the houses, shops, vineyards and gardens in Malatya, the identities of their owners, and the environment where these properties are located. In particular, it is seen whether the people are rich or poor, and the average income according to the neighborhoods. For example, according to Table:1 given in the study, the total amount of estates is 420,521, while its average over 30 households is 14,017 kurus per estate, and it is not known whether this figure is considered a high figure in the conditions of the day. If the two highest estates (144,800-66,000 kurus) are subtracted from the total estate, the average figure drops to 6990 kurus per estate. Eighteen of the 30 estates examined correspond to 6990 kurus 59.99%, which is over 50%. This means that it can be said that the people of Malatya did not have a very high economic presence according to the conditions of that day. For example, the people of Malatya, who are below the average income, cannot easily own a house at the house prices in the city, which varies between 1000 and 10000.

In addition, while determining the distribution of wealth, all kinds of immovable properties in question are considered under the name of immovable property. The real estate properties we have identified in the estate are houses, vineyards, gardens, shops and trees with commercial income. The movable properties in the estates are; household goods, kitchenware, clothing, fabric, weapons, agricultural and household appliances, commercial goods, watches, glasses, cigarette holders, fans, passenger and pack animals, large and small cattle, tools classified as equipment.